

Dag Bredal: "Kulturperspektiver" nr 4, 1993

Er norsk identitet antiøkonomisk?

Nasjonal identitet er en viktig rammebetingelse for næringslivet. Vår identitet påvirker våre verdier og dermed våre valg av varer og tjenester. Nasjonal identitet har også betydning for valg av retning i den økonomiske politikken.

Intervju med forskningsleder Øystein Sørensen, avdeling for historie ved Universitetet i Oslo, leder av «Nasjonal-identitet-prosjektet».

Norsk identitet er ikke anti-økonomisk, men den er bærer av verdier og ideer som ble dannet i forrige århundre under andre økonomiske forhold. Som politisk program for dagens Norge er mye av dette tankegodset ugjennomførbart, sier historikeren Øystein Sørensen, leder av et nytt, tverrfaglig forskningsprosjekt igangsatt for å kartlegge hvordan Norge ble norsk.

— Kan man snakke om en felles norsk identitet?

— I høy grad, men den er forholdsvis ung i europeisk sammenheng. Ved århundredes begynnelse var vi en tilbakeliggende provins, uten noen egentlig oppfatning av hva det ville si å være norsk. Grunnlaget for den moderne norske identiteten ble lagt i årene etter 1814, først under innflytelse fra den franske revolusjon og opplysningstiden. Senere overtok den nasjonalromantiske bevegelse som inspirasjonskilde. Målet ble å skape en egen nasjonal folkekultur, og en felles forestillingsverden på nært sagt alle områder. Karakteristisk for denne prosessen er at den i stor grad ble drevet frem av en liten elite kulturpersonligheter som Wergeland, Bjørnson, Garborg og Grieg.

— Kan den romantiske innflytelsen forklare at nasjonalismen ble såvidt sterk her i landet?

— Nasjonalisme er en doktrine som er meget sammensatt. Ofte blir den oppfattet som noe negativt. Vi tenker på stridigheter som på Balkan, der serbere, kroater og muslimer sliter halsen over på hverandre. Så enkelt er det ikke. Nasjonalisme finnes i mange varianter. Nasjonalfølelse, patriotisme og felles identitet kan også være noe positivt, som 17. mai og barnetog.

— Allikevel er det et faktum at den norske identiteten ble til gjennom strid? Man kan vel heller ikke se bort fra at definisjonen på norskhet fortsatt er omstridt?

— På visse felter kom det til en sterk kulturell strid. Et stykke på vei har den preget samfunnet helt til våre dager. Særlig merkbart er dette i kampen om skriftspråket. For mange ble det følt som et problem at vi ikke hadde vårt eget skriftspråk, men «delte» ett med Danmark. Disse argumenterte blant annet for enten å gjeninnføre gammelnorsk eller skapte et nytt. Den siste var Ivar Aasens ide, og den slo igjennom.

— Ikke helt?

— Nei, uenigheten som fulgte utviklet seg til en nærmest uløselig konflikt. Fortsatt er det to skriftspråk her i landet, og fortsatt mener noen det ene er «norskere» enn det andre.

— Kan man si at Norge etter 1814 opplevde en klassekonflikt mellom de «dansk-norske» og de «norske», kombinert med ideologiske uenighet der rasjonalisme sto mot romantikk og europeisk utsyn mot isolasjonisme? «Segselv-nok-holdninger» som Ibsen angriper i Peer Gynt?

— Å hevde noe slikt er alt for sterkt, men litt er det i det. En rekke kryssende konflikter kompliserer bildet, men det er riktig at det lar seg gjøre å identifisere en konsekvent, vidtgående og nasjonalistisk fløy som uten skrupler ville hive ut alle rester av dansk kultur. Norsk nasjonalisme ble på denne måten «det radikale alternativet» i Norge.

— Er det derfor norske radikalere, i motsetning til så godt som samtlige radikalere på Kontinentet, er nasjonalister?

— Det oppsto, i det vi med et moderne ord kan kalle distrikts-Norge, en radikal, venstrepopulistisk, nasjonalistisk tradisjon. På noen områder kan deler av den oppfattes som anti-europeisk, ettersom den er aggressiv og avvisende overfor bykulturen.

— Her er Norge spesielt. I andre land er det de reaksjonære som har slike holdninger?

— Ja, det er blitt et typisk trekk ved det å være norsk. Norsk radikalisme har en tendens til å være nasjonalistisk, pietistisk, moraliserende og isolasjonistisk.

Bonden som helt

— Hvordan påvirket kulturkonflikten i forrige århundre det norske næringslivet?

— I årene etter 1814 var fortsatt landbruket den viktigste norske næringsveien. Her måtte veksten komme i første omgang, her fant man skatteinntektene som skulle brukes til moderniseringen av landet. Samtidig idylliserte den romantiske bevegelse det enkle landlivet, såvel som middelalderen. Følgelig er det ikke så rart at dyrkningen av ideen om den frie, norske odelsbonden ble et sentralt ideologisk element i den norske nasjonalismen. Alle politiske fraksjoner ønsket dessuten å bygge bro mellom den norske middelalderstaten og det nye Norge. Bonden var urnorsk, han var folkelig, han ble symbolet på kontinuiteten.

— Av politiske grunner ble forestillingene om bonden urealistiske?

— De ble helt bevisst fortegnet. Historikerne skapte, av ideologiske grunner, ideen om at nordmannen var «annerledes». Vi var «mer nordiske» enn de øvrige nordiske folkene, «bedre», «sterkere», «vildere», i særklasse. Også idag er dette et viktig trekk ved norsk nasjonal identitet og samfunnsliv. For eksempel kan det trekkes klare linjer fra odelsbegeistring fra midten av forrige århundre til dagens landbruks- og distriktspolitikk.

— Kan man si at nasjonalismen har et spesielt økonomisk program?

— Ja, et viktig trekk ved all nasjonalisme er former for økonomisk isolasjonisme. Nasjonalismen forfølges av ideen om at et land bør være mest mulig selvforsynt. Denne doktrinen går tilbake til merkantilismen på 16-1700-tallet. I historiske perioder der nasjonalismen står sterkt, dukker den gjerne opp. For eksempel har knapt noen periode vært mer proteksjonistisk enn 1930-årene.

Rik på liberalismen

— Allikevel var det liberalismen som gjorde Norge rikt?

— Ja, liberalismen og frihandelen. Grunnlaget for norsk velstand ble lagt i forrige århundre etter at England brøt med merkantilismen, opphevet Navigasjonsakten og åpnet for frihandel. Norge benyttet sjansen og svingte seg opp på skipsfarten.

— Nasjonalistene protesterte ikke mot det?

— Nei, for en gangs skyld var embedsmennene og bøndene enige. De hadde felles interesser i å fjerne byprivilegiene og åpne for et mest mulig fritt næringsliv.

— Norsk nasjonalisme har altså ikke alltid vært proteksjonistisk?

— Ikke i økonomisk forstand. Det ble den for alvor først i 1930-årene, og det under innflytelse av det økonomisk-ideologiske klimaet ute i verden.

— Idag vet alle at det var en blindgate. Proteksjonismen bidro til å forlenge den økonomiske krisen?

— All historisk erfaring har siden motbevist denne økonomiske tenkemåten. Kanskje kan handelshindringer virke gunstig for visse næringer i visse perioder, men for andre næringer er den ødeleggende, liksom for økonomien som helhet. For et land med Norges åpne økonomi er det ikke mulig å isolere seg uten skadevirkninger.

— Det er økonomenes dom. Forståelsen ute i befolkningen er liten?

— Folkemeningen følger gjerne de ideologiske konjunkturer. Historien går gjerne i bølger på dette området. Vi kan ikke utelukke at det dukker opp planøkonomiske ideer kombinert med proteksjonisme og nasjonalisme igjen.

— Burde våre politikere studere mer historie?

— Utvilsomt. Men mye tyder på at mange av dem faktisk gjør det. Arbeiderpartiets handlinger i disse dager kan tjene til bevis. Til tross for den belastningen ved å styre landet i en situasjon med 200 000 arbeidsløse, lar de ikke «seddelpressen gå»?

— Troen på at sterk inflasjon kan bringe en nasjon velstand, er en annen av de økonomiske teoriene som er gjendrevet av virkeligheten?

— Jo, men husk at planøkonomiske løsninger har stått sterkt i Norge siden midten av 1930-årene.

— Kan man si at norsk nasjonalisme er et hindrer for et EF-medlemsskap?

— For noen år siden var jeg overbevist om at vi ville bli medlem av EF. Nå tror jeg ikke det. EF motstanden er for stor. Nasjonalismen er en del av forklaringen, eller rettere, de myter som ble skapt i det forrige århundre og som fremdeles vedlikeholder dyptgående verdi-ulikheter i befolkningen.

— Følger det ikke av det du nå har sagt at norsk identitet er anti-økonomisk?

— Norsk identitet er ikke entydig. Oppblomstringen av neo-nasjonalismen har riktignok skapt et intellektuelt klima som gjør det mulig å presentere nokså rare synspunkter på norsk økonomi, uten å bli ledd ut. Problemet med EF-motstanderne er at de ikke har noe reelt økonomisk alternativ. Når et imperium som Sovjet-Unionen ikke lykkes med en slik politikk, er det små muligheter for lille Norge.

Profittere på nasjonalismen

— La oss snu problemstillingen. Hvordan kan næringslivet utnytte nasjonalismen?

— På samme måten som i 1930-årene formodentlig. Den gang kunne man ikke åpne en avis uten å lese oppfordringer om å kjøpe norsk. Annonsene for norske produkter blaffret med flagg og nasjonale symboler.

— Hvorfor skjer ikke det idag?

— Næringslivets folk har kanskje kommet til at nasjonalismen tross alt har begrenset appell. Den har betydning for politisk orientering, men teller ikke når det kreves at man betaler en pris.

— Tror du de har rett?

— Kunne ikke det være et nyttig eksperiment? Næringslivet burde utfordre de mest ideologisk bevisste Senterparti- og Sosialistisk-venstreparti-velgerne. Ta dem på ordet. Still dem konkret overfor valget mellom et rimelig utenlandsk produkt og et dyrere norsk, mellom et godt formgitt utenlandsk produkt og et mindre vellykket norsk. Er de fortsatt villige til å styrke norsk næringsliv gjennom å kjøpe norske produkter? Mener de noe med sitt standpunkt, er det ikke tvil om hva de kommer til å gjøre. For næringslivet utgjør i så fall disse velgerne et interessant nytt segment. I motsatt fall er dobbeltmoralen avslørt.

— Kan nasjonalismen utnyttes på mer praktiske måter?

— Ja, jeg tror tiden er kommet til å gjeninnføre vikingene som tema i den internasjonale markedsføringen av Norge og norske produkter. På en måte har man foregrepet denne ideen gjennom hvalfangsten. Nå er det bare å følge opp! □